Տարեկան գինն է [illegible] 100 ղրշ.
[illegible] 120
[illegible] 55
[illegible] 65
Մէկ [illegible] 40 փարայ է.
Ազդարարութիւններու [illegible] 1 [illegible]
16 [illegible]

ՄԱՍԻՍ
ԼՐԱԳԻՐ
ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

[illegible]

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Խասգիւղի մէջ աղջկանց դպրոցի մը հիմնարկութիւն :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Նէաքրոս կամուրջին երկրորդ շրջաբերականը : — Ռուսաց կայսեր յայտարարութեանը վրայ Եւրոպական լրագիրներուն կարծիքները : — Մեծին Պետրոսի կտակը : — Ռուսաց զօրքերուն Պուքրէշ մտնելը : — Գոնսուլներուն իշխանութեանց [illegible] Բ. Դրան ըրած յայտարարութիւնը : — Բ. Դրան մեծ ժողով մը : — Անգղիոյ և Գաղղիոյ նաւատորմիղներուն վերջին որոշումը : Պաշտօնական [illegible]

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳԼԻԱ՝ Լոնտրայի գլխաւոր լրագիրներուն կարծիքները : Ռուսիոյ կայսեր մեծամեծ ըրած յայտարարութիւնը Անգղիոյ և Գաղղիոյ դեսպաններուն : — Լորտերուն խորհրդարանին մէջ արտաքին գործոց պաշտօնէին խօսքերը : — Պաշտօնէից մէջ փոփոխութիւն ծագելու խօսք : Անգղիոյ դեսպան Լ. Լորտ Ստրադֆորտի [illegible] աղջիկներուն Կ. Պոլիս գալու պատրաստութիւնը :

ԳԱՂՂԻԱ՝ Արտաքին գործոց պաշտօնէին գրած շրջաբերականը [illegible] :

Պ. Օզէրօֆի դեսպանութեան Կ. Պոլսէն մեկնելու [illegible] Մօնիթէօր լրագրին խօսքին նայելով :

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Խասգիւղի սուրբ Ներսիսեան դպրոցին յարգի հոգաբարձուները աղնիւ և գովելի խորհրդով մ՚իրենց թաղին աղջկանց կրթութեանը համար բարեկարգեալ դպրոց մը հիմնելու ձեռք զարկին այս օրերս :

Աղջկանց դաստիարակութեան կարեւորութեանը և ազգերնուս պայծառութեան համար ունեցած գերազանց օգուտներուն մենք շատ անգամ ըսած ըլլալով, յիշեալ պատուական հոգաբարձուաց յօժարամտութեամբ կը հրատարակենք, որ արդէն հաստատութեան ու շարունակութեանը արժանի և միանգամայն յորդոր և գրգիռ մը կ՚ըլլայ այս անհոգ աղջկանց հիմնարկութեան թէ [illegible] :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՂՋԿԱՆՑ ԴՊՐՈՑԻՆ
Ս. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԽԱՍԳԻՒՂԻ
ՆՈՐ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ

« Աղջիկ տղոց դաստիարակութեան պէս երեսի վրայ ձգուած բան մը չըկայ » ըսելով կ՚սկսի իւր « Աղջկանց դաստիարակութեան վրայ » գրած ճառը այն թագաւորական իշխանաց բարոյական դասուց ուսուցիչ Մեծն Ֆենելոն, որ աղէկ գիտէր թէ ընդհանուր մարդկութեան թէ բուն հոգեւոր և թէ բուն մարմնաւոր մասին ինչ օգուտներ ունին այն տեսակ կրթութիւնները : Այս երեւելի մարդը իւր այս խօսքը թէ « երեսի վրայ մնացեր է աղջկանց դաստիարակութիւնը » ասկէ գրեթէ 150 տարի առաջ ըսած է, բոլոր Եւրոպայի համար : Բայց հիմայ մեր ազգին համար նոր ըսուած եթէ համարելու ըլլանք՝ կարծեմ չենք սխալիր :

Կամ զի թէպէտ մեր Ազգը այս լուսաւորեալ դարուս մէջ ամեն տեղ աղէկ հասկցաւ թէ կրթութիւնը որչափ սիրելի և պիտանի է ամեն մարդոց . և թէպէտ հազար ու մէկ արգելքներու միշտ կը յաղթէ, երբեմն ազատ համարձակ և յաջող յառաջադիմութեամբ յառաջ կ՚երթայ . և երբեմն դադրելով և նորէն քալելու ջանալով և վերջապէս ելլելով և իյնալով, և ազգերնուս վիճակը և դպրոցներնուս արտաքին հանգամանքներուն ներածին չափ, թէպէտ մանչ տղոց կրթութեան համար շատ հոգ և փոյթ եղած և ըլլալու վրայ է . և բաւական բարեկիրթ պատանի և երիտասարդներ ազգիս մէջ, մեր դպրոցներուն պտուղն ըլլալով, կը տեսնենք ամեն տեղ . բայց դժբաղդաբար աղջկանց դաստիարակութեանը մասին տակաւին պարծենալու բան մը չունինք :

Բայց աս թերութիւնը մեզի նախատինք չէ, վասն զի գրեթէ ամենքս ալ կը ճանչնանք այս պակասութիւննիս . և կ՚ուզենք և անշուշտ կը յուսանք որ տարի ալ պիտի յաղթենք, և քաջալերութիւն է մեզի թէ որ այս ալ յիշենք, թէ ամեն փոփոխութեանց կամ կրթութեան մէջ միշտ էրիկ մարդիկ առաջ կ՚երթան և ապա կիները . ինչպէս որ կը տեսնենք ամեն ազգաց պատմութիւններուն մէջ :

Ամենքնիս գիտենք որ որչափ պիտանի է աղջիկ տղայոց կրթութիւնը : Աղջիկ տղայ մը իւր այն փափուկ հասակին մէջ միայն իւր ծնողաց տունին մէջ առանց դաստիարակութեան մնալով, ոչ ապաքէն միշտ մի և նոյն աղէկ կամ գէշ ընթացքը կ՚ունենայ . և ամեն օր տեսածը և լսածը նոյնը ըլլալով չըձանձրանար արդեօք, և փուճ բաներու չհետեւիր մի : Մեր ազգին մէջ աղջիկ տղայ մը ինչ կը տեսնէ և ինչ կը լսէ իւր մօրմէն . ոչ արդեօք իւր մօրը գիտցածը, աչաւասիկ գիտենք որ մեր աղջկանց մայրերը ընդհանրապէս ինչ գիտեն : Աղջիկ տղայք մանչ տղոցմէ առաւել սրամիտ են . առաւել հետաքրքիր ըլլալով կրթութեան մասին առաւել յօժարութիւն ունին . կ՚ուզեն աղէկ երեւնալ . ուստի կ՚ուզեն նաեւ նոր բաներ սորվիլ և կրթուիլ : Աղջիկ տղայք իրարու դէմ առաւել բարի նախանձ ունին, ուստի առաւել դիւրին է իրար ձգելով, և իրարու օրինակ ցուցնելով կրթութեանց հետեւցնել : Աղջիկ տղոյն բարի կրթութիւնը ով չգիտեր թէ իրեն ինչ անկորուստ օժիտ մըն է, իր սորված մասունք և ձեռագործ ուսմունքները որչափ ամենէն առաջ իր անձին օգուտ ունին, ոչ արդեօք աղքատիկ զաւակներնիս շատ կարօտութենէ ազատ կը պահէ և շատ բարիքներէ զուրկ չի ձգեր . ոչ արդեօք հարուստներուն տանը փառք և զարդ է : Հռոմայեցի կին մը իւր զարդերը մեծն Սկիպիոնի քրոջը ցուցնելով պահանջեց որ այն ալ իւր զարդերը ցուցընէ : Խոհեմ Կոռնելիան խօսքը երկնցուց մինչեւ որ դպրոցէն իւր աղջիկները եկան . և անոնք հռոմայեցւոյն առջեւ բերելով, ահա ասոնք են, ըսաւ, իմ զարդերս : Աղջիկ տղայ մը բարի կրթութեամբ երբոր մեծնայ, ինչպէս հնազանդ դուստր, սիրելի քոյր, անաչառ հարս և որդեխնամ մայր կ՚ըլլայ . և որչափ սիրոյ, խաղաղութեան և շինութեան պատճառ կ՚ըլլայ արդեօք երկու ամուսնաց մէջ : Կրթեալ և բարի մօր զաւակները ինչ տարբերութիւն ունին արդեօք : Տղու մը համար իւր օրօրոցը իւր առաջին դպրոցն է, և իւր առաջին դպրոցին առաջին վարժապետը իւր մայրն է, որ մարմնոյն սնունդեանը հետ հոգւոյն և մտաց սնունդն ալ կը ջամբէ տղուն . և տղան ալ մայրենի սնունդին հետ մայրենի կրթութիւնն ալ կ՚առնէ . ամեն օր մօրը երեսն ի վեր նայելով և մօրը աչքին մէջ իբրեւ հայելիի մը մէջ նկատելով կը տեսնէ անոր հոգւոյն և սրտին զգացումները :

Այո, ամենքս ալ կը վկայենք այս ճշմարտութեանց որ աղջկանց դաստիարակութիւնը շատ դիւրին է, և միանգամայն մեր ազգին մէջ պէտք է որ ծաղկեցընենք : Իսկ ինչպէս բազմահմուտ ազգասէր բարեկամ մը ըսած է, թէ ամեն պտղոց երախայրիքը առաջ հարուստները կը վայելեն . անանկ ալ աղջկանց դաստիարակութիւնը արդէն մեր ազգին երեւելի ընտանեաց մէջ մտած է . և հասարակօրէն տարածուածը կամ քիչ է և կամ շատ կանոնաւոր չէ . և եղած պտուղները կամ տհաս են կամ դառնահամ : Տհաս՝ մեր դպրոցներուն են միջոցներուն պակասութենէն . և դառնահամ են օտար ծառերու պատուաստանքները, որ բնաւ չեղածէն և ոչհոն [illegible] շատ վնասակար են ազգին յառաջադիմութեանը :

Արդ տեսնելով և գիտնալով որ աղջկանց դաստիարակութիւնը որչափ պիտանի է մեր ազգին մէջ, մեք Խասգիւղի Սուրբ Ներսիսեան դպրոցներնուս վերանորոգ ընկերութեանը կողմէն Հոգաբարձու որոշուած ըլլալով, մանչ տղայոց դպրոցներնուս և ուսումնարաններնուս հոգ և ջանք պէտք եղածին չափ ընելէն ետքը, մեր ազգասիրութենէն և ուրիշ ազգասէր անձանց խրախոյս և յորդորանք առնելէն քաջալերուելով, այս Յուլիս ամսոյ առաջին օրէն ամենայն յօժարութեամբ յանձնառու եղած ենք Խասգիւղի մեր աղջկանց դպրոցին վերանորոգ բարեկարգութիւն մը տալ :

Եւ ինչպէս որ ամենուն ծանօթ է, դպրոց մը ներքին կերպով աղէկ անօրինեալ ըլլալէն զատ, անմերժելի հարկ է որ տղոցը նստած եղած տեղերը հանգիստ ըլլայ . ամեն կարգի տղոց տեղը իրենց պատիւ բերէ . ընդհանուր մաքրութիւն պահելու չափ ընդարձակ ըլլայ . առողջութեան վնասակար չունենայ հանդերը դուրս վազելու համար պատուհաններ ունենայ . և վերջապէս ինչպէս որ դպրոց վարողները գիտեն, կարեւոր եղած յարմարութիւններ՝ ոչ բազմածախ, այլ գոնէ պարզ կերպով մը պէտք է որ ունենայ :

Իսկ աւասիկ այս մեր Խասգիւղի աղջկանց դպրոցին շինուածքը այս կարեւոր յատկութիւններէն ամենեւին զուրկ ըլլալով, մեզի աշակերտաց ինչ նեղութիւն ունենալը ամեն ականատեսք կը վկայեն :

Ուստի ամենէն առաջ հարկ սեպեցինք աղջկանց դպրոց ուրիշ մը կարգադրել : Իւր միաբան հաւանութիւն յարմար դատեցանք, և ամեն ուրիշ կողմէ հաղորդութիւնները դադրելով աղջկանց դպրոցին մէջէն զատ սանդուղք մը տալով ընդհանուր դպրոցին վերնայարկը աղջկանց ուսումնարան որոշեցինք . որ բարձր և բաւական ընդարձակ, և ամեն կողմէն աղէկ բաժնեալ, և ազատ շնչառութեան համար ամեն կողմէն պատուհաններ ունենալուն համար շատ յարմարութիւն ունի : Իսկ ներքին բարեկարգութիւնը հաստատեցինք այս հետեւեալ կերպով :

Բոլոր աղջկանց դպրոցը հինգ կարգի բաժանեալ :

Ա. կարգ . այբբենարանի աշակերտները :

Բ. կարգի ուսանելիք . վարժութիւն աշխարհաբառի ընթերցանութեան, Քրիստոնէական և գիր :

Գ. կարգի ուսանելիք . վարժութիւն գրաբառի ընթերցանութեան, գիր, Սրբազան և Ազգային Պատմութիւն, թուաբանութիւն և սկզբունք տնտեսագործութեան :

Դ. կարգի ուսանելիք . Քերականութեան Ա. մասն, գեղեցկագրութիւն, թուաբանութիւն որ ընդ մէջ, Աշխարհագրութիւն քաղաքական, տնտեսագործութիւն, ձեռագործ, եւս և կար :

Ե. կարգի ուսանելիք . Քերականութեան Բ. և վերջին մասն, Աշխարհագրութիւն ուսումնական և բնական, ոտանաւորութիւն, Գաղղիերէն լեզու, տնտեսագործութիւն [illegible] վրայ, ծաղիկ, զարդ են :

Այս հինգ կարգէն Ա. և Բ. կարգերուն տեղը առաջին աղջկանց դըռնակին է, և մնացեալ Գ. Դ. և Ե. կարգերուն համար է վերնայարկը ամեն կարգ զատ սենեակի մէջ ըլլալով :

Այս կարգադրութեանց յարատեւ շարունակութեան համար Հոգւոյն Սուրբ Ներսիսեան Ընկերութեան հոգաբարձուաց մէջէն երեք արժանաւոր անձինք ընտրուած են, որ ամեն ուրբաթ դպրոցը երթալով պիտի նկատեն և ամեն կիրակի Ընկերութեան խորհրդարանին պիտի իմացընեն տեսածնին :

Այս բարեկարգութեամբ յառաջ տանելով կը խոստանանք նաեւ դպրոցին ընդհանուր քննութիւն մը ընել :

Աղջկանց դպրոցներնուս դասատուները ամենն ալ պատրաստ են . և Ե. կարգին Գաղղիերէնին և ընդհանուր տնտեսագործութեան ուսուցիչ Գաղղիացի վարժուհի մը հաստատեալ է որ ամեն օր մինչեւ երեկոյ պիտի գտնուի :

Այս կերպով եթէ Աստուծոյ հաճոյ և միանգամ սիրով յառաջադիմութիւն ըլլայ, 5-6 տարիէն աղջիկ

մը ընդունելով, և երկու տարիէն ետքը ուսումնականաց կարգը որ անցնի, 5 տարուան մէջ վերոյիշեալ ուսմունքները 12 կամ 13 տարուան եղած ատենը ամէնը սորված պիտի ըլլայ։

Աղջկանց դպրոցին ընդհանուր ծախքը սուրբ Ներսիսեան Ընկերութիւնը պիտի հոգայ։ Բայց առ այժմ այս կարեւոր բարեկարգութեանս համար, առաջուց ունեցած վարժարաններուն ծախուցը վրայ որովհետեւ նոր ծախքեր պիտի ելլեն, այսպէս որոշեցինք, որ ուսումնական աղջկանց ձեռընհաս ծնողքները ամիսը 30 ղուրուշ վճարեն. և կը խոստանանք որ որչափ վճարող ծնողաց աղջիկ ուսումնական ունենանք, այնչափ ալ աղքատներէն պիտի ունենանք ձրի, հանճարեղ և ուսումնասէր ըլլալով։

Վերոյիշեալ գիտութիւնները սորվեցնել ուզող ծնողք մը եթէ օտար ազգի դպրոց մը խրկէ բանսիոն ըլուածներէն, տարին գոնէ 3,500 ղուրուշ պիտի վճարէ. որ 5 տարուան համար կ՚ընէ 17,500 ղուրուշ. այն ալ օտար ոգիով կրթուած և իւր ազգութենէն և իրմէ հեռացած պիտի ընդունի իւր զաւակը։

Իսկ այս մեր դպրոցին միայն ամիսը 30 ղուրուշ և հինգ տարուան մէջ 1800 ղուրուշ վճարելով, իւր աղջիկը վերոյիշեալ զանազան ուսմունքները և իւր ազգային հին և նոր լեզուն սորված, և ազգասիրութեան ոգւով կրթուած ընդունելէն զատ, աղքատներուն աղջկանց կրթութեան ալ պիտի պատճառ ըլլան. և ամէն վճարող ծնողք երկու զաւակ կրթած պիտի ըլլան՝ մէկ մը իւրը և մէկ մըն ալ աղքատինը. որով հայրենի պարտք և Քրիստոնէական առաքինութիւն մը կատարած պիտի ըլլայ։

Արդ կը յուսանք, որ այս մեր բարեկարգութիւնը սիրելի, և այս վերջին առաջարկութիւննիս ընդունելի ըլլալով, ինչպէս որ արդէն ոմանք ծնողք խոստացեալ են, ուրիշներն ալ յանձնառու ըլլալով՝ մեր բարի սկզբնաւորութիւնը բարի վախճան կ՚ունենայ, և կը յուսանք ու կը խոստանանք որ տարուէ տարի առաւել կատարելութեանը ջանք պիտի ունենանք ազգասէր անձանց քաջալերութեամբը ՚ի փառս և ՚ի պատիւ ամենայն Հայոց։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Նախընթաց թուով ծանուցինք, որ Ռուսիոյ տէրութեան արտաքին գործոց պաշտօնեայ Նէսէլրոտ կոմսը երկրորդ շրջաբերական մը հանած է յունիս 20 թուականով։ Նոր ալ նպատակը՝ Ռուսիոյ տէրութեան այս միջոցին Բ. Դրան դէմ բռնած ընթացքը արդարացնել է։

Մենք այս շրջաբերականը թարգմանելով հասարակութեան դատաստանին կը յանձնենք, որ արդէն վէճին ամէն պարագաներուն աղէկ տեղեակ ըլլալով, կրնայ ինքնիրեն դատել ասոր մէջի փաստերուն և ապացոյցներուն տկարութիւնը Բ. Դրան գերագոյն և անհակառակելի իրաւանցը առջև, որուն այս օրուան օրս բոլոր Եւրոպա ջատագով և պաշտպան կեցած է։

Պարոն.

Ս. Պետրբուրկ 20 յունիս 1853

Մայիս 30 ին խրկած շրջաբերականովս Օսմանեան կառավարութեան հետ պաշտօնական յարաբերութիւններնուս դադարիլը ձեզի իմացուցի։ Միանգամայն պատուիրեցի ձեզի, որ այդ տէրութեան ծանուցանէք՝ Օսմանեան Դրան մեզի տուած գանգատի առիթները, անոնց հատուցումը ստանալու համար մեր բրած ջանքերուն անպտուղ մնալը, և Օսմանեան տէրութեան հետ մեր բարեկամական յարաբերութիւնները հաստատ պահելու անկեղծ փափաքով՝ ետեւէ ետեւ մեր բրած զիջումները։ Գիտէք, որ դաշնադրութեամբ, ***** և ուրիշ որ և է պարտաւորիչ մուրհակի միջոցաւ երաշխաւորութիւն ստանալու դիտաւորութիւնը հետզհետէ մէկդի ձգելով՝ օրինակը ձեզի խրկուած պարզ ծանուցագրին ստորագրութեանը իջուցեր էինք մեր պահանջմունքը։ Տեսած պիտի ըլլաք, որ այն թուղթին Ս. Տեղեաց յատուկ եղած մասը մէկդի առնելով, կրօնից համար պահանջուած ընդհանուր երաշխաւորութեան մասին ուրիշ բան չի պարունակեր, այլ միայն երկար ժամանակէ ՚ի վեր մեր ունեցած երաշխաւորութեան հաստատումը։ Ծանուցի ձեզի, որ կայսրը Օսմանեան Դրան 1852 ին տուած հրովարտակին և անոր հետ մէկ տեղ Սուլթանին անձնական խոստմունքներուն աւրուելովը իրեն եղած անպատուութեանը մի միայն ճշմարիտ հատուցում կը համարի յիշեալ թուղթին ստորագրուիլը։ Ըսեր էի նաեւ թէ այսպիսի թուղթ մը անպատճառ պէտք էր, որովհետեւ առաջինին պէս աւրուելու ենթակայ եղող նոր հրովարտակներ ձեռք բերելը՝ ապագային համար բաւական գրաւ մը չէր կրնար համարուիլ։ Վերջապէս ձեզմէ չի պահեցի, որ եթէ Օսմանեան Դուռը ութ օր մտածելէ ետեւ մեր պահանջմունքները կատարել չուզէ, կայսրը պիտի պարտաւորի՝ հատուցում ստանալու համար՝ յարաբերութեանց դադարմանէն աւելի ազդու միջոցներ ձեռք առնելու։

Այն վերջնագիրը (Ուլթիմաթոմ) Օսմանեան Դրան առաջարկած ժամանակնիս՝ մեր դիտաւորութիւնները մանաւորապէս մեծ տէրութիւններուն իմացուցեր էինք. և յատկապէս Գաղղիոյ և Մեծն Բրիտանիոյ կառավարութիւնները յորդորեր էինք, որ իրենց բռնած դիրքովը վիճակին դժուարութիւնները չաւելցնեն, և ասանկ շուտով ձեռք չի զարնեն այնպիսի միջոցներու որոնց վախճանը կըլլայ՝ մէկ կողմէն Օսմանեան Դրան ընդդիմութիւնը քաջալերել. միւս կողմէն խնդրոյս մէջ կայսեր արդէն վիրաւորուած պատիւն ու յարգը աւելի վիրաւորել։

Տրտմութեամբ կը ծանուցանեմ ձեզի, որ այս կրկին ջանքն ալ դժբաղդաբար անօգուտ եղան։

Օսմանեան Դուռը՝ իմ իրեն գրած նամակիս՝ բացասական կամ գոնէ խուսափողական պատասխան մը կուտայ, ինչպէս որ շրջաբերականիս հետ ձեզի խրկուած նամակէն կը հասկցուի։

Միւս կողմանէ, երկու ծովային տէրութիւնները՝ մեր կողմէն իրենց յատուկ ուշադրութեանը յանձնուած նկատմունքներուն ականջ կախել արժան չի սեպեցին։ Մեզմէ առաջ գործի սկսելով, հարկ սեպեցին գործադրական միջոցով մը՝ մեր կողմէն իրենց իբրեւ պարզապէս [illegible] ծանուցուած միջոցները անմիջապէս կանխել. ըստ որում մեր կողմէն անոնց գործադրութիւնը միայն Օսմանեան Դրան ընելիք վերջին որոշմունքէն կախում ունէր. և մինչեւ այս նամակս ձեզի գրուած վայրկեանը դեռ անոնց գործադրութիւնը սկսած չէ։ Յիշեալ տէրութիւնները իրենց նաւատորմիղներն անմիջապէս Կ. Պոլսոյ կողմերը խրկեցին, և արդէն Դարդանելի մօտ գտնուած Օսմանեան ջուրերուն և նաւահանգիստներուն մէջ են։ Այս յառաջընթաց դիրքովին յիշեալ երկու տէրութիւնները մեզի սպառնալից ցոյց մը ընելով, այնպիսի ծանր բեռի մը տակ դրին, որ ինչպէս առաջուց իրենց հասկցուցեր էինք, իրաց այժմեան վիճակին վրայ նոր դժուարութիւններ աւելցուց։

Օսմանեան Դրան բացասական պատասխանը՝ որ կը պաշտպանեն Գաղղիոյ և Անգլիոյ տէրութիւնները, մեզ եւս առաւել անհնարութեան մէջ կը ձգէ կայսեր որոշմունքը փոփոխելու, որ այն պատասխանէն կախեալ կը համարէր։

Հետեւաբար Ն. Կ. Վեհափառութիւնը հրաման խրկեց մեր Պեսարաբիայի մէջ գտնուած բանակին որ սահմանագլուխն անցնի և Դանուբեան իշխանութեանց երկիրները մտնէ։

Մեր զօրքերը յիշեալ երկիրները մտան ոչ թէ Օսմանեան Դրան դէմ յարձակողական պատերազմ բանալու համար, (ուսկից ընդհակառակն մեր ամէն կարողութեամբը պիտի զգուշանանք որչափ ժամանակ որ մեզ չի ստիպէ), այլ անոր համար, որ Օսմանեան Դուռը մեր իրաւամբ պահանջած բարոյական երաշխաւորութիւնը տալ չուզելով, մեզ կը պարտաւորէ անոր տեղ առ այժմ նիւթական երաշխաւորութիւն մը ձեռք ձգելու, և անոր համար, որ Օսմանեան կայսերուն նաւահանգիստներուն և ջուրերուն մէջ և մինչեւ անոր մայրաքաղաքին դիմացը երկու տէրութեան բռնած դիրքը՝ այժմեան պարագաներուն մէջ՝ ծովային գրաւում մը միայն համարուելով, մեզի իրաւունք մըն ալ կուտայ փոխադարձ դրից հաւասարակշռութիւնը վերահաստատելու՝ զինուորական դիրք մը բռնելով։ Այսու ամենայնիւ, մենք մեր պատւոյն և ապահովութեան պահանջածէն աւելի երկար ժամանակ այս դիրքը պահելու դիտաւորութիւն չունինք ամենեւին։ [illegible] բոլորովին առժամանակեայ է և միայն մեզի իբր գրաւ ծառայելու համար է, մինչեւ որ Սուլթանին պաշտօնէիցը մտքին մէջ աւելի լաւ խորհուրդներ ծագին. Իշխանութեանց երկիրները ժամանակի մը համար զօրք լեցնելով, առաջուց կը մերժենք աշխարհակալութեան ամէն գաղափարները։ Ամենեւին երկրի ընդարձակութիւն ձեռք բերելու միտք չունինք։ Տաճկաստանի քրիստոնեայ ժողովուրդները ոտք հանելու չի պիտի աշխատինք՝ գիտնալով կամ ուզելով։ Մեզի պարտք եղած հատուցումը ձեռք բերելնուս պէս, իսկոյն մեր զօրքերը վերստին Ռուսիոյ սահմանները պիտի քաշուին։ Մեր զօրքերուն Դանուբեան իշխանութեանց մէջ նստիլը՝ բնաւ բնակիչներուն բեռ չի պիտի ըլլայ և ոչ նոր տուրքեր պիտի դնէ անոնց վրայ։ Ինչ որ իրենցմէ գնուի, առաջուց իրենց կառավարութեանը հետ որոշեալ սակով ժամանակին մեր զինուորական սնտուկէն պիտի վճարուի։

Այս մասին մեր մեզի պարտք դրած ընթացքնուս սկզբունքն ու կանոնները՝ շրջաբերականիս հետ խրկուած յայտարարութեան մէջ պիտի տեսնէք, որն որ մեր վերոյիշեալ բանակին սպարապետ Կորչաքոֆ իշխանը հրաման առած է հրատարակելու յիշեալ երկու գաւառները մտած ժամանակը։

Ամենեւին չենք քաշուիր խոստովանելէ, որ մեր այս բռնած դիրքը որչափ կարեւորութիւն ունի և անոր հետեւանքը ինչ կրնայ ըլլալ. թէ որ Օսմանեան կառավարութիւնը մեզ ստիպէ այս դիրքը իւր նեղ և սահմանեալ շրջանակէն դուրս հանելու, որուն մէջ զանիկա պահելու կը փափաքինք. Բայց Օսմանեան Դուռը բաները վերջին ծայրը քշելով. ամէն օրինաւոր հատուցումը մեզի մերժելով. և մեր առաջարկութեանց սկզբնական ձեւին մէջ Մէնչիքոֆ իշխանին հետզհետէ բրած զիջումներուն փոխարէն ինք ամենեւին զիջում չընելով, մեզի ուրիշ ճամբայ մը չի թողուր բռնելու։ Ասկէց աւելին կայ։ Ռեշիտ փաշային պատասխանագրին և մայիս 4 թուով Օսմանեան Դրան կողմէն չորս մեծամեծ տէրութեանց Կ. Պոլսոյ դեսպաններուն խրկուած պաշտօնական ծանուցագրին մէջ լեզուին չափաւորութեանը հակառակ՝ ճառողական կերպով յառաջ բերուած սկզբունքները՝ թէ որ բառական նշանակութեամբ հասկնանք, մեր երկար ժամանակէ ՚ի վեր ձեռք բերած իրաւունքները երկբայութեան տակ ձգելէ և բոլոր հին դաշնադրութիւնները ոչնչացնելէ պակաս նշանակութիւն չունին։

Արդարեւ, թէ որ Օսմանեան կառավարութիւնը կրօնից և եկեղեցիներու համար օտար տէրութեան մը հետ որ և իցէ պաշտօնական դաշնադրութիւն ընելը՝ (թէ և ան ալ պարզ ծանուցագրի ձեւով ըլլայ), իւր գերագոյն իրաւանցը և անկախութեանը հակառակ կը համարի. իւր երկիրներուն մէջ մեր կրօնքն ու եկեղեցիները պաշտպանելու համար ուրիշ անգամ աւելի պարտաւորիչ ձեւով մեզի հետ բրած դաշնադրութիւնը ինչ կըլլայ։

Թէ որ քիչ մը այս բացարձակ սկզբունքը ընդունինք, հարկ կ՚ըլլայ մեզի Քայնարճիի դաշնադրութիւնը և զանիկա վերահաստատող ուրիշ դաշնադրութիւնները մեր ձեռքովը պատռել; և Տաճկաստանի մէջ յունաց եկեղեցւոյն ազդու կերպով պաշտպանութեանը հսկելու մասին մեզի տրուած իրաւունքը մեր յօժար կամօքը ջնջել։

Օսմանեան Դրան ուզածը այս է. իւր ամէն վաղեմի պարտաւորութիւններէն ինքզինքը ազատել կուզէ, և այժմեան նեղ ժամանակը առիթ կը համարի դարերով վաւերացած յարաբերութիւններուն կարգը ՚ի սպառ ջնջելու։

Անկողմնասէր Եւրոպան պիտի հասկնայ, որ եթէ խնդիրն աս խօսքերով առաջ դրուի, խաղաղութեամբ անլուծանելի կ՚ըլլայ Ռուսիոյ համար՝ որչափ ալ խաղաղասէր դիտաւորութիւններ ունենայ. ինչու որ ան ժամանակը՝ խնդիրը մեր դաշնադրութիւններուն, մեր բազմադարեան ազդեցութեանը, մեր բարոյական յարգին, և մեր ամենասիրելի ազգային և կրօնական զգացմանց վրայ եղած կ՚ըլլայ։

Ներեն մեզի ըսելու, որ այս վէճը և կառավարութեանց խորհրդարաններէն դուրս լրագրոց միջոցաւ անոր վրայօք տարածուած համբաւը՝ մեր միտքը պարզապէս սխալ հասկնալու և մեր մինչեւ հիմա ունեցած քաղաքական ընթացքին բաւական ուշադրութիւն չընելու վրայ հիմնեալ է։

- Կարծես թէ չեն գիտեր կամ թէ կը մոռնան, որ Ռուսիա՝ իւր դիրքովը և դաշնադրութեամբ՝ Արեւելքի մէջ իւր կրօնից ազդու պաշտպանութեանը հսկելու հին իրաւունք մը կը վայելէ բարոյապէս. և այս հին իրաւունքին պահպանութիւնը որ Ռուսիա ձեռքէ չի կրնար ձգել, կրօնական և միանգամայն քաղաքական նոր պաշտպանութեան պահանջմունքի մը պէս կը ցուցնեն ինքզինքնուն, և ապագային համար անոր կարեւորութիւնն ու հետեւանքը չափազանց կերպով կը մեծցնեն։

Այս ցաւալի սխալ հասկցողութեան պատճառաւ է, որ բոլոր այժմեան դժուարութիւնները ծագեցան։

Մեր կարծեցեալ նոր պաշտպանու-

Թեան կարեւորութիւնն ու հետեւանքը՝ ամենևին իսկական գոյութիւն մը չունին ։ Մեր Արեւելեան կրօնակիցներուն համար ուրիշ բան չենք ուզեր, բայց միայն այժմեան վիճակին անխախտ մնալը, և իրենց Ինքնակալին հովանաւորութեան տակը հինուց 'ի վեր ըստացած արտօնութիւններուն պահպանութիւնը ։ Չենք ուրանար, որ ասկից՝ արդարապէս կրօնական պաշտպանութիւն ըսուած բանը կրնայ յառաջ գալ Ռուսիոյ համար ։ Այս պաշտպանութիւնն է, որ ամեն ժամանակ Արեւելքի մէջ 'ի գործ դրած ենք ։ Արդ՝ թէ որ Տաճկաստանի ինքնակալութիւնն ու անկախութիւնը կրցան մինչև հիմա միաբանիլ այս պաշտպանութեան հետ, ինչու համար ասկէ ետքը պիտի վնասին, երբոր մեր պահանջմունքը՝ թէ որ հիմի փոխուրենք, նոյն պաշտպանութեան իրաւանց հաստատութիւնն է ։

Մենք արդէն ըսած ենք և կրկին կ'ըսենք. կայսրը ինչպէս ասկէ առաջ՝ նոյնպէս հիմա ալ չուզեր Օսմանեան կայսրութիւնը կործանել, կամ անոր վնասելով զինքը մեծցնել ։ 1829 ին Ադրիանուպոլսոյ յաղթութիւնը այնչափ չափաւորութեամբ գործածելէն ետքը, (երբոր նոյն յաղթութիւնն ու անոր հետեւանքը Օսմանեան Դրան իր ձեռքը ձգած էին)։ 1833 ին Եւրոպայի մէջ ինք մինակ ըլլալով Տաճկաստանը անհրաժարելի քայքայմանէ մը ազատելէն ետքը. 1839 ին Սուլթանին աթոռը Արաբացի նոր կայսրութեան մը ձեռք չի ձգելու համար, միւս տէրութեանց հետ միաբանութեամբ 'ի գործ դրուած առաջարկութիւններուն շարժառիթը ըլլալէն ետքը, այս ճշմարտութէ ապացոյցներ տալը գրեթէ ձանձրալի կ'ըլլայ ։ Ընդհակառակն՝ մեր Օգոստափառ տիրոջը քաղաքականութեան հիմնական սկզբունքը՝ Արեւելքի այժմեան վիճակը կարելի եղածին չափ երկար ատեն անփոփոխ պահելը եղած է միշտ ։ Այսպէս ուզած է և տակաւին այսպէս կուզէ. որովհետև այս է վերջապէս Ռուսիոյ բուն օգուտը, որ (Ռուսիա) արդէն շատ ընդարձակ ըլլալով աւելի ընդարձակութեան կարօտութիւն չունի. որովհետև Օսմանեան կայսրութիւնը զօրաւոր տէրութեանց մէջ օգտակար միջնորդ մը ըլլալով, յաջող հանդարտ և անվնաս եղած ատենը՝ նախանձորդաց մէկ մէկու զարնուելուն արգելք կ'ըլլայ. որոնք՝ եթէ յիշեալ կայսրութիւնը կործանի, իրկոյն մէկ մէկու հետ պիտի կռուին կողոպուտը մէջերնին բաժնելու համար ։ Որովհետև մարդկային նախատեսութիւնը պարապ տեղը կը յոգնի այնպիսի կարգադրութիւն մը գտնելու, որ այս մեծ մարմինին (Օսմանեան տէրութեան) անկեալ ըլլալէն քաղաքական հաւասարակշռութեան մէջ բացուելիք պարապ տեղը լեցնելու ամենէն յարմար ըլլայ ։ Բայց եթէ կայսեր իսկական, խոստովանեալ և անկեղծ դիտաւորութիններն ասոնք են, ասոնց հաւատարիմ մնալու կարող ըլլալուն համար, պէտք է որ Տաճկաստանի տէրութիւնն ալ մեզի հետ այնպէս վարուի, որ իրեն հետ մէկտեղ կենալը կարելի ըլլայ. մեր յատուկ դաշնադրութիւնները և անոնցմէ առաջ եկած հետեւութիւնները յարգէ. և մեր կրօնքին դէմ եղած անհաւատարմութէ գործքերը, գաղտնի հալածանքները, տրուած մշտնջենաւոր նեղութիւնները մեզ այնպիսի վիճակի մը մէջ չի ձգեն, որ ալ համբերութիւննիս հատցնելով՝ մեզ ստիպէ անոնց դարմանը բաղդին կոյր որոշմանցը յանձնելու ։

Ասոնք են, Պարոն, այն դիտողութիւնները որ պատուէր ունիք հաղորդելու (այս ինչ) կառավարութեան, ծանուցանելով անոր այս Թուղթովս Վեհափառ Կայսեր որոշումներն ու դիտաւորութիւնները ։

Ընդունեցէք և այլն.

(Ստորագրեալ) Նեսելրոտ.

Եւրոպայի լրագիրները դեռ չեն տեսած Նեսելրոտ կոմսին այս շրջաբերականը ։ Բայց Վ. Նիկողայոս կայսեր յայտարարութիւնը տեսած են, և զանազան կերպով կը մեկնեն զանիկա. ոմանք պարտաւորելը և պատերազմ կը տեսնեն անոր մէջ. ինչպէս Թայմզ և ուրիշ քանի մը անգղիական գլխաւոր լրագիրներ. ոմանք ալ խաղաղութիւն, ինչպէս Տէպա. Բոնսթիթիւսիօնէլ, ևն. Առանց դատողութիւն ընելու այս տարբեր կարծիքներուն վրայ, բաւական կը համարինք անոնց մէկ քանիին գլխաւորները թարգմանել ։

Թայմզ.

"Թէ որ այս յայտարարութիւնը միայն Ռուսերուն կրօնամոլութիւնը բորբոքելու համար է, իր նպատակին կրնայ հասնիլ, վասն զի մէկ ծայրէն մէկալը՝ կրօնական կոյր նախանձայուզութիւն և կղերական տիրապետութեան հոգի կը շնչէ, և ամենևին Եւրոպայի քաղաքակրթեալ ազգաց օրէնքներուն և սովորութեանցը համեմատ պատերազմ հրատարակելու առիթ տուող պարագաներու վրայ բառ մը անգամ չի զրուցեր ։

"Ասիկա խաչակրութեան ձայն մըն է այնպիսի ժողովրդեան մը մէջ, որ տակաւին խաչակրաց դարուն մէջ է ։ Ասիկա հրաւէր մըն է, որ խելացի կառավարութի մը չի գրեր, մինչև որ կարող չըլլայ այն զգացումները գոհ ընելու ։ և Ռուսիոյ կառավարութիւնը այս գոհութիւնը տալու համար՝ ոչ միայն Օսմանեան Դրան այլ և բոլոր Եւրոպայի ազատ տէրութիւններուն իշխելու է ։ Անհնար է երեւակայել ասկէց աւելի մեծ և ծանր պատասխանատուութիւն մը, որ կայսրը իր վրայ առաւ կրակին վրայ ձէթ լեցնելով ։"

Տէպա.

"Այս օրուան առած լուրերնիս՝ գործերուն խաղաղութեան ճամբու մէջ մտած ըլլալուն վրայօք երէկուան ըսածներնիս կը հաստատեն ։

"Նիկողայոս կայսեր իւր զօրքերուն և Եւրոպայի ուղղած յայտարարութիւնը այսօր ձեռքերնիս անցաւ, և միայն խաղաղութեան մտօք կրնանք զանիկա մեկնել ։ Ամեն մարդ ալ անանկ կը հասկընայ կոր ։ Իշխանութեանց երկիրները զօրք լեցնելովը՝ Ռուսիոյ տէրութիւնը իր անձնասիրութիւնը գոհ ըրաւ ։ Ցիրաւի ասիկա անհաճոյ և ցաւալի գործ մըն է. բայց աշխարհի խաղաղութիւնը վտանգի մէջ չի կրնար ձգել ։ Կը կարծենք ալ, որ եթէ ասանկ ցաւալի հետեւանքներ պիտի ունենար, Նիկողայոս կայսրը՝ որ իւր այս քանի մը ամսուան քաղաքականութեր Եւրոպայի ընդհանուր կարծեացը վրայ ըրած ազդեցութիւնը կը տեսնէ, այս բանը չէր ըներ ։"

Բոնսթիթիւսիօնէլ.

"Թէ որ պաշտօնական կերպով լուր առած չըլլայինք, թէ Պ. Օզերոֆ ճամբայ ելեր է Կ. Պոլիս երթալու և Օսմանեան կառավարութեան հետ խօսակցելու, կրնայինք այս սպառնական խօսքերը տեսնելով՝ կայսեր խաղաղական դիտաւորութիւններուն վրայ կասկածիլ ։ Այս գործը երջանկաբար իւր լեզուէն աւելի խոհեմական է. և մեզի յոյս կու տայ, որ Ռուսիոյ կայսրը աւելի աղէկ խորհրդածելով, չի հաճիր պատերազմի մը աղէտները Եւրոպայի վրայ արձակելու ։"

Եւրոպայի տիրելու համար ՄԵԾԻՆ ՊԵՏՐՈՍի իւր յաջորդներուն թողուցած և մինչև հիմա Ս. Պետերբուրգի մօտ Պեդերհօֆի պալատին դիւանատանը մէջ պահուած կտակագրին օրինակը, Գալլիայի Լուի ազգին յիշատակարաններէն քաղուած՝ մայրաքաղաքիս Պոսթի լրագրին խօսքին նայելով.

Ա.

Ռուսաց ազգը շարունակ պատերազմական վիճակի մէջ պահել, զինուորը պատերազմասէր ընելու և միշտ կրթելու համար. և միայն տէրութեան գանձուն վիճակը լաւցնելու համար զանիկա հանգչեցնել. բանակները նորոգել և յարձակման յարմար ժամանակ ընտրել. ասանկով խաղաղութիւնը պատերազմի և պատերազմը խաղաղութեան ծառայեցնել՝ Ռուսիոյ տէրութիւնը ընդարձակելու և անոր բարօրութիւնը աւելցնելու նպատակաւ ։

Բ.

Եւրոպայի ամենակիրթ ազգերէն ամեն հնարաւոր միջոցներով պատերազմի ժամանակ ընտիր զօրապետներ և խաղաղութեան ժամանակ գիտուններ բերել տալ, ուրիշ երկիրներուն աղէկ բաները Ռուսաց ազգին վայելել տալու համար, առանց իրենց յատուկ եղած աղէկութիւններէն բան մը կորսնցնելու ։

Գ.

Ամեն առթի մէջ Եւրոպայի որ և իցէ գործերուն և վէճերուն խառնուիլ, մանաւանդ Գերմանիայիններուն, որ աւելի մօտ ըլլալով աւելի ուշադրութեան արժանի են ։

Դ.

Լեհաստանը երկպառակել միշտ խռովութիւն և նախանձ ձգելով մէջը. զօրաւորները ոսկիով վաստկիլ. ժողովներուն վրայ ազդեցութիւն ունենալ. զանոնք կաշառելով թագաւորաց ընտրութեանը մէջ մաս ունենալ. իւր կողմնակիցները ընտրել տալ. զանոնք պաշտպանել. Ռուսաց զօրքերը հոն մտցնել և հոն պահել մինչև որ բոլորովին հոն կենալու առիթ մը պատահի ։ Թէ որ դրացի տէրութիւնները արգելք ըլլալ ուզեն, զանոնք առժամանակ մը խաղաղել երկիրը անոնց հետ բաժնելով, մինչև որ անոնց տուածը ետ առնելու կարող ըլլուի ։

Ե.

Շուէտէն կարելի եղածին չափ աւելի բան ձեռք ձգելու ջանալ. և զանիկա նուաճելու պատճառ մը ունենալու համար՝ աշխատիլ որ առաջ ան Ռուսիոյ վրայ յարձակի ։ Ասոր համար զանիկա Տանիմարքայէն զատելու և միշտ մէկ մէկու հետ թշնամի պահելու է ։

Զ.

Ռուսի կայսերարդեաց համար Գերմանիոյ իշխանազուններէն աղջիկ առնել միշտ՝ ընտանեկան կապերը շատցնելու, շահերը մօտեցնելու և Գերմանիոյ մէջ մեր ազդեցութիւնը շատցնելով՝ զանիկա մեր հետ միաբանելու համար ։

Է.

Վաճառականութեան համար Անգղիոյ դաշնակցութիւնը նախապատիւ համարիլ, որովհետև այս տէրութիւնը ծովային վաճառականութեան մասին ամենէն աւելի մեզի կարօտութիւն ունի և մեր տէրութեան ծովային զօրութեանը ծաղկելուն ամենէն աւելի օգտակար կրնայ ըլլալ ։ Մեր փայտերը և ուրիշ բերքերը անոր ոսկւոյն հետ փոխանակել. և անոր վաճառականներուն, նաւաստիներուն և մերիններուն մէջ շարունակ յարաբերութիւններ հաստատել, որով մերինները նաւարկութեան և վաճառականութեան վարժուին ։

Ը.

Անդադար տարածել մեր տէրութիւնը դէպի հիւսիս Պալթիկ ծովուն եզերքը, նոյնպէս ալ դէպի հարաւ Սև ծովուն եզերքը ։

Թ.

Հնար եղածին չափ Կ. Պոլսոյ և Հնդկաստանի մօտենալ ։ Ով որ հոն թագաւորէ, աշխարհիս ճշմարիտ ինքնակալը կ'ըլլայ ։ Հետեւաբար շարունակ պատերազմ յարուցանել երբեմն Տաճիկներուն երբեմն Պարսից դէմ ։ Սև ծովու մէջ նաւարաններ հաստատել, կամաց կամաց յիշեալ ծովը գրաւել, նոյնպէս և Պալթիկ ծովը, որոնք մեր նպատակին հասնելու հարկաւոր կէտեր են ։ Պարսկաստանի անկումը փութացընել. յառաջ քալել մինչև Պարսից ծոցը. հաստատել, եթէ կարելի է Արեւելքի վաղեմի վաճառականութիւնը Ասորեստանի մէջ. և մինչև Հնդկաստան երթալ, որ աշխարհիս շտեմարանն է ։ Մէկ մը որ հոն ոտք կոխուի, Անգղիոյ ոսկիէն կրնայ անցնուիլ ։

Ժ.

Աւստրիոյ հետ դաշնակից և բարեկամ ըլլալու ջանալ միշտ ։ Գերմանիոյ թագաւորութիւնը ձեռք ձգելու մասին անոր ունեցած գաղափարներուն երեւսանց օգնել, և ձեռքի տակէ Գերմանիոյ իշխանները անոր դէմ գրգռել ։ Ջանալ որ կամ անոնք կամ ատիկինները Ռուսիայէն օգնութիւն խնդրեն, և ասանկով երկրին վրայ տեսակ մը պաշտպանութիւն բանեցնել, որ ապագայ տիրապետութեան նախապատրաստութիւն մը ըլլայ ։

ԺԱ.

Աւստրիոյ կայսրը համակից ընել Տաճիկները Եւրոպայէն վռնտելու. և Կ. Պոլսոյ առնուած ժամանակը՝ անոր նախանձութիւնը ոչնչացնել զանիկա Եւրոպայի հին տէրութեանց հետ ձգելով, կամ առնուած երկիրներուն մէկ մասը անոր տալով, ետքը ձեռքէն առնելու համար ։

ԺԲ.

Ջանալ իւր բոլորտիքը ժողվելու բոլոր յունադաւան և հռոմէական յոյները. որոնք Հունգարիոյ և Լեհաստանի կողմերը ցրուած են. անոնց կեդրոնն ու նեցուկ ըլլալ. և առաջուընէ ընդհանուր պետութիւն մը անոնց վրայ հաստատել թագաւորութեան կամ կրօնական գերագահութեան պէս բան մը ձեռք ձգելով ։ Ասիկա՝ ամեն մէկ թշնամիին տունը մէկ մէկ բարեկամ ունենալ կ'ըլլայ ։

ԺԳ.

Շուէտը պղտիկնալէն, Պարսկաստանը յաղթուելէն, Լեհաստանը նուաճուելէն, Տաճկաստանը առնուելէն, բանակներնիս միանալէն, Սև և Պալթիկ ծովերը մեր նաւերէն պահպանուելէն ետքը, պէտք է առանձին առանձին և խիստ գաղտնի կերպով նախ Գաղղիոյ տէրութեան և ետքը Աւստրիոյ տէրութեան առաջարկել բոլոր աշխարհի ինքնակալութիւնը բաժնելու ։

Թէ որ անոնցմէ մէկը այս առաջարկութիւնը ընդունի, որն որ ան վրիպելի է՝ երբոր անոնց անձնասիրութիւնն ու փառասիրութիւնը փայփայուի, զանիկա ձեռք առնել և միւսը կործանել. ետքը միւս մնացածն ալ կործանել՝ հետը պատերազմ բանալով, որուն վախճանը տարակուսելի չի կրնար ըլլալ, երբոր Ռուսիա ար-

դէն բոլոր Արեւելք և Եւրոպայի մէկ մեծ մասը ձեռքն անցուցած ըլլայ ։

Ժ․ Փ․

Իսկ թէ որ երկուքն ալ Ռուսիոյ առաջարկութիւնը մերժեն, որն որ չի յուսացուիր, պէտք է զանոնք մէկ մէկու հետ զատել, և մէկ մէկու ձեռքով երկուքն ալ տկարացնել։ Ան ժամանակը որոշէ միջոց մը գտնելով, Ռուսիա առաջուընէ Գերմանիոյ վրայ ժողված զօրքերը անոնց վրայ կը քալեցնէ, միանգամայն երկու մեծ նաւատորմիղներ մէկը Ազախու ծովէն և միւսը Արխանկելի նաւահանգստէն ճամբայ կ'ելլեն ասիական ազգաց բանակներով և Պալթիկ ու Սեւ ծովերուն առատ ապաւինելով՝ նաւատորմիղներուն հետ Միջերկրական ծովէն և Ովկիանոսէն Գաղղիոյ վրայ կը թափին մէկ կողմէն, Գերմանիոյ վրայ ալ միւս կողմէն. և երբոր այս երկու տէրութիւնները յաղթուին, Եւրոպայի մնացած մասերը գերութեամբ առանց պատերազմի կը նուաճին ։

Այսպէս կրնայ և այս ձեւով պէտք է որ Եւրոպա նուաճուի։

Մայիս 5 ին Ռուսճուքէն առնուած նամակները կը ծանուցանեն, թէ Ռուսաց բանակին յառաջապահներէն 4 գունդ ձիաւոր և խազախներ, քանի մը գումարտակներ Ենիքէփ զօրապետին առաջնորդութեամբ ամսոյս 3 ին Պաբրէշ մտեր են ։

— Մայրաքաղաքիս գաղղիական Բռ—ֆէ լրագրին մէջ հետեւեալը կը կարդանք ։

« Դանուբեան իշխանութիւններէն եկած նամակները կը ծանուցանեն, թէ յիշեալ գաւառներուն կուսակալները կայսերական կառավարութեան ծանուցեր են, որ Բարձրագոյն հրամանատակէ ետև տուրք չի պիտի վճարեն Տէրութեան, և Բ․ Դրան քով ունեցած գործակալներնուն պաշտօնը դադրեալ է ։

« Թէ որ այս լուրը իրաւ է նէ, ուղղակի հնարած է և Ռուսերէն ալ ամեն բան կը յուսացուի, Կորչաքոֆ իշխանին իր յայտարարութեր մէջ տուած ապահովութիւնները ի՞նչ կը մնան ։ Կ'երեւայ թէ իշխան մը իր տուած խօսքը բռնելու պարտաւոր չէ ։ »

— Շաբաթ օրը Անգղիոյ դեսպան վսեմափայլ Լորտ Ստրադֆորտ Ռէտքլիֆ և Գաղղիոյ դեսպան Վ․ Պ․ Տը Լաքուր Բարձրապատիւ Ռէշիտ փաշային տունը գացին և երկար տեսութիւն ըրին հետը ։

Այս տեսութենէն ետև Ռէշիտ փաշան Չրաղանի կայսերական պալատը գնաց և Օգոստափառ Ինքնակալին հետ խորհրդակցելու պատիւ ունեցաւ ։

— Կիրակի օրը ընդհանուր ժողով եղաւ Բ․ Դուռը, ուր ներկայ էին տէրութեան բոլոր նախարարներն ու մեծամեծները թէ պաշտօնի վրայ եղող և թէ անպաշտօն, ժամանակիս ծանր գործոցը վրայօք խորհելու համար ։

— Լոնտրայէն եկած վերջին նամակները կը ծանուցանեն, որ Անգղիոյ և Գաղղիոյ կառավարութիւնները միաբանութեամբ՝ վերջին փորձ մըն ալ պիտի ընեն Ռուսիոյ կառավարութիւնը հաշտութեան համոզելու․ ամենևին աչքէ չի կորսնցնելով Բ․ Դրան իրաւունքը, շահերը և պատիւը․ և եթէ այս փորձն ալ չի յաջողի, անատենը 1841 ին դաշնադրութեամբը յանձն առած պարտաւորութիւնին ազդու կերպով պիտի կատարեն ։

Մայիս 9 ին կայսերական հրամանաւ Գաբուճու պաշը Վէլի աղան Մուշիր տեղակալ (գայմագամ) անուանեցաւ ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳՂԻԱ։ Ռուսաց Մոլտաւիա մտնելուն լուրը շատ գէշ տպաւորութիւն ըրաւ Անգղիոյ մէջ։ Արժէթղթերը իջնալու վրայ են։

Լրագիրները զայրագին գառնութեամբ կը խօսին այս անցքերուն վրայ բացի Թայմզէն, որ իր սովորութեանը համեմատ, կ'սպասէ որ հասարակութիւնը կամ մանաւանդ Լոնտրայի ժողովուրդը իր կարծիքը բոլորովին յայտնէ ու ետքը ինք խօսի։

Մօրնինկ Ատվէրթայզըր յայտնապէս պատերազմի կուսակից է։ Կը զարմանայ և կը ցաւի, որ Ռուսաց Բաշ մտնելը ծանուցանող հեռագրական լուրին հետ Անգղիոյ և Գաղղիոյ նաւատորմիղներուն ալ Դարդանելէն ներս մտած ըլլալուն լուրը չառնուեցաւ։

Մօրնինկ Հէրըլտ յայտնապէս Ռուսիոյ շահուն օգտակար ըլլալու կերպով կը խօսի, առ ալ խաղաղութիւն կուզէ։ Խել մը քաղաքական նկատմունքներով հաստատելու կ'աշխատի, որ Ռուսիոյ Դանուբեան երկիրներուն մէջ զօրք լեցնելը բնաւ երբէք պատերազմի յայտարարութիւն չէ և չի կրնար համարուիլ։

Գիտնալու է, որ վերոյիշեալ Մօրնինկ Ատվէրթայզըր լրագիրը խիստ ազատամիտ է․ իսկ Մօրնինկ Հէրըլտ Թօրի բռնուած հին կուսակցութեան կողմը կը բռնէ, որ այս օրուան օրս Անգղիոյ ժողովրդեան գաղափարին բոլորովին հակառակ է և ազգը ամենևին համակրութիւն չունի անոր վրայ։

Մօրնինկ Քրօնիքլ ալ պաշտօնեից ժողովոյն անդամներէն Լորտ Աբէրտինի կոմսին, Նիւքէսթըլի դուքսին, Պ․ Քարտուէլին կողմը կը բռնէ․ իսկ Կլօպ Ուիկ բռնուած կուսակցութեան ջատագով և Լորտ Ճօն Րըսըլի․ Լորտ Փալմըրսթընի․ Արժիլի դուքսին, Պ․ Կլատսթընին գաղափարները կը ներկայացնէ։

Այս միջոցին միայն աս երկու վերջին լրագիրներն են, որ խիստ հետաքրքրութեամբ կը կարդացուին Անգղիոյ մէջ, և երկուքին ալ ժամանակիս պարագաներուն վրայ յայտնած կարծիքներուն մէջ ամենափոքր տարբերութիւն մը անգամ չի տեսնուիր։ Ուսկից յայտնի է, որ այս մեծ խնդրոյն վրայօք ամենևին տարաձայնութիւն չի կայ Անգղիոյ պաշտօնէից մէջ։

Մօրնինկ Քրօնիքլ և Կլօպ խիստ չափաւոր են իրենց գրածներուն մէջ, և բնականաբար իրենց պաշտօնական դիրքը պատճառաւ յայտարարութիւններ և համարձակ վճիռներ ընել է կ'զգուշանան։ Բայց անցեալ շաբթուան հեռագրական լուրը զանոնք վերջին աստիճան վրդովեց, և այնպէս կերեւցնեն, որ ալ չի պիտի ընդունին և պաշտպանեն այնպիսի քաղաքաքականութիւն մը, որ Ռուսիոյ այս յարձակողական գործը առանց բողոքի և առանց պատասխանի թողու։

Մօրնինկ Քրօնիքլ հետեւեալ նշանակութեան արժանի խօսքը կը գրուցէ։

« Չենք ուզեր անխոհեմ խօսքեր ընել, բայց վերջապէս անգղիացի ենք․ և մեզ այնպիսի դրուն մը մէջ կ'զգանք, որ Եւրոպական մեծ պատերազմներուն վերջանալէն 'ի վեր Մեծին Բրիտանիոյ զանազան կառավարութիւններուն հաստատ պահած ուղած դիրքէն կը տարբերի։ »

Տէյլի Նի—ս բոլորովին յատուկ դիրք մը ունի։ Ոչ կառավարութիւնը կը ներկայացնէ և ոչ խորհրդարանին մէկ մասը։ Անիկա Պ․ Քօպտէնի և Պ․ Պրայթի, Մանչէսթէրի տարազագործներուն և խաղաղասիրաց ընկերութեան քանի մը երեւելի անդամոցը լրագիրն է։ Ասկէց կը հասկցուի, որ Տէյլի Նի—ս պատերազմական գաղափարներու գէմ է․ Այսու ամենայնիւ՝ վերոյիշեալ հեռագրական լուրին առնուած ատեն կ'ըսէ, թէ «խաղաղութիւնը՝ որուն թելը մինչև պաշտպան կեցած է, Անգղիոյ նախատինք գալուն, անոր ամենաօրինելի շահուցը կորսնցնելուն և մէկ տէրութեան մը առջև բոլոր Եւրոպայի խոնարհելուն չի կրնար զիջանիլ։

Անոնք են Լոնտրայի գլխաւոր լրագիրներուն գոյները։ Իրենց էջերուն մէջ այս մեծ խնդրոյն վրայ գրուածներէն դուրս բան մը չի կայ նշանակութեան արժանի։

— Լոնտրայի Բռէս լրագիրը կ'ըսէ, թէ Ռուսիոյ կայսրը Ս․ Պետրպուրկի մէջ նստող Անգղիոյ և Գաղղիոյ դեսպաններուն անձամբ զրուցեր է, թէ մինչև անգամ իր նաւատորմիղներուն կորուստը աչքն առած է Տաճկաստան մտնալու և իր ուզած հաշտութիւն մը ձեռք բերելու համար։

— Յունիս 7 ին Լորտերուն խորհրդարանին մէջ Լորտ Պրոմ Արեւելքի գործերուն վրայօք տէրութեան պաշտօնեաներէն տեղեկութիւն ուզելով, Լորտ Քլարէնտոն պատասխանեց թէ դեսպանական խօսակցութիւնները տակաւին այն կէտը հասած չէին, որ առանց վնասի քննութիւն ըլլայ անոնց վրայ։ Այսու ամենայնիւ վեհափառ թագուհւոյն պաշտօնեաները, բաւական կը յուսան որ յիշեալ խնդիրը խաղաղական կերպով պիտի կրնայ լմննալ։ »

— Մօրնինկ Հէրըլտ լրագիրը կ'ըսէ, թէ Արեւելքի խնդրոյն պատճառաւ պաշտօնէից մէջ գժտութիւն ծագեցաւ, և Լորտ Ապըրտին իր հրաժարականը պիտի տայ։ Ուրիշներն ալ կ'ըսեն թէ վէճը խաղաղեր է։

— Լոնտրայէն եկած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն, թէ Վսեմափայլ Լորտ Ստրադֆորտ Րէտքլիֆի կինն ու աղջիկները ճամբայ ելլելու վրայ են եղեր Կ․ Պոլիս գալու համար։

ԳԱՂՂԻԱ։ Արտաքին գործոց պաշտօնեայ Պ․ Տրուէն տը Լիւիս՝ Նէսէլրոտ կոմսին մայիս 30 թուով հանած շրջաբերականին պատասխանելու մտօք ծանուցագիր մը յուղարկեց օտար տէրութեանց քով գտնուած բոլոր գաղղիացի դեսպաններուն։

Այս պատասխանին մէջ Պ․ Տրուէն տը Լիւիս՝ Ռուսիոյ տէրութեան պահանջմունքներին արդարացնելու համար Նէսէլրոտ կոմսին յառաջ բերած բոլոր փաստերը մի առ մի ձեռք առեր և զանոնք ջրելու աշխատեր է։ Բայց չէ ըսեր, թէ Գաղղիոյ տէրութիւնը ինչ պիտի ընէ, թէ որ Ռուսիոյ կառավարութիւնը իր պահանջմունքներուն վրայ հաստատ կենայ։

— Յունիս 5 թուով Սիէքլ լրագիրը կ'ըսէ, թէ Պ․ Օզերոֆ Կ․ Պոլիս կ'երթայ նոր խօսակցութիւններ ընելու, և թէ Դանուբեան իշխանութեանց կուսակալներուն ապահովութիւն տրուեր է, որ իրենց կառավարութեանը մէջ ամենևին փոփոխութիւն չի պիտի ըլլայ։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Նախկին գանձուց պաշտօնեայ վսեմափայլ Նաֆըզ փաշան երէկ գիշեր իր կեանքը վճարեց։

— Ուրբաթ օրը երկու արտաքոյ կարգի սուրհանդակ խրկուեցաւ Սարդար Էօմէր փաշային։

— Օսմանեան դրամատանը դրամագլխոյն մէկ մասը՝ 10 միլիոն ֆրանք՝ Եւրոպայէն Կ․ Պոլիս հասաւ։

Փափաքելի է, որ խաղաղութիւնը ժամ մը յառաջ հաստատուի, որպէս զի Օսմանեան դրամատանն ալ իր գործողութիւնները սկսելու կարող ըլլայ ։

— Ուրբաթ օրը Անգղիոյ կառավարութեան կողմէն յատուկ սուրհանդակ մը եկաւ Գաղղիական Լէօփարտ շոգենաւով և Անգղիոյ դեսպանին պաշտօնական գիրեր բերաւ։

— Նոյն օրը մէկ անգղիացի և մէկ գաղղիացի շոգենաւ Վոսփորի նեղուցէն դուրս ելան Սեւ ծովու մէջ պտըտելու համար։

— Կայսերական նաւատորմիղէն զատուած և Սեւ ծովու մէջ տասն օրի չափ հսկողութիւն ընելու խրկուած չորս նաւերը՝ անցեալ հինգշաբթի Պէյիւքտէրէ մտան խիստ լաւ վիճակի մէջ։ Անմիջապէս ուրիշ երեք նաւ, մէկը ֆրգաթուն և երկուքը քօրվէթ Սեւ ծով խրկուեցան նոյն հսկողութիւնը շարունակելու համար։

— Աղէքսանդրիայէն առնուած լուրերը կը ծանուցանեն, որ Եգիպտական նաւատորմիղը ճամբայ ելեր է։ Այս նաւատորմիղը 12 նաւերէ կը բաղկանայ, և հրամանատարութիւնը Հասան փաշային յանձնուեր է։

Ցամաքային զօրքերն ալ նոյնպէս ճամբայ ելեր են․ անոնց ալ հրամանատարութիւնը Սալիհ փաշային յանձնուեր է, որ բանակին ամենէն երեւելի զօրապետներէն մէկն է։

Յիշեալ զօրաց թիւը 20,000 ի կը հասնին։

— Ուրբաթ օրը եկող գաղղիական Լէօփարտ շոգենաւը Մարսիլիայէն 450 սնտուկ հրացան բերաւ, որ Գաղղիոյ տէրութեան կողմէն կայսերական կառավարութեան խրկուելիք 48,000 հրացաններուն մէկ մասն է։ Գաղղիական Մէսաժըրի կամպանիոյ բռնուած շոգենաւներուն ընկերութիւնն այս զէնքերուն փոխադրութիւնը իր վրայ առնելով ամսոյս 3 ին իր շոգենաւներէն Լիպօտ շոգենաւը յատկապէս ճամբայ հանեց, որ յիշեալ զինուց մեծագոյն մասը պիտի բերէ։ Մնացածն ալ յունիս 21 ին և օգոստոս 1 ին գալիք սովորական շոգենաւներով պիտի բերուին։

— Կը լսենք, որ Ռուսիոյ տէրութիւն 80,000 հոգիէ բաղկացեալ բանակ մը կը պատրաստէ Տփխիս (Թիֆլիզ) խրկելու համար։

— Անցեալ շաբթու երեք դրամանենգ բռնուեցան․ երկուքը օտարազգի և մէկը Օսմանեան տէրութեան հպատակ։ և երեքն ալ բանտը դրուեցան։

— Չորեքշաբթի կէս օրէն ետեւ Խասգիւղ հրդեհ պատահելով տուն մը այրեցաւ։

Նոյն գիշերը Օտուն գափուսը մօտ թանթարճիներուն մէջ ալ խանութ մը այրեցաւ։

Երկուշաբթի օրն ալ իրիկուան դէմ Իւսկիւտարի գօմրիւքին մօտ Օսմանպաշա չարշըսին խանութ մը այրեցաւ։

Այս առտու ալ ժամը 1 ին միջնորդ Բ․ Դրան մօտ Ճրպըլ օղլու ըսուած թաղին մէջ հրդեհ պատահելով 2 տուն և 1 փայտաշէն մզկիթ մը այրեցաւ։

— Յունիս 5 թուով Պրուսայէն կը գրեն, թէ այն կողմերը թաց խոզակ չէ մնացեր, և ցորենի գինը 115—120 ղուրուշի և Մուհալըճի 132 ղուրուշի կը ծախուի եղեր։ Պրուսայի և շրջակայ գեղերուն մետաքսը հօխան 260—290 ղուրուշի, Տէմիրտէշի միջին տեսակը 300 ղուրուշի; իսկ ընտիր տեսակը տակաւին չէ տեսնուեր։ Կեմլէքի, Պազար գեղի, Ենի գեղի և Ինէկէօլի մետաքսին հօխան 230—250 ղուրուշի ծախուեր է։ Ամեն մարդ խոզակ առնելու ծախելու ետեւէ ըլլալուն համար, վաճառականներուն մէջ խիստ քիչ մետաքս կը տեսնուի եղեր։

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ
Կ․ Ս․ ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

Կ․ ՊՕԼԻՍ Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Յ․ ՄԻՒՀԵՆՏԻՍԵԱՆ